

MAKTABLARDA O'QUVCHILARNING INDIVIDUAL O'QUV NATIJALARINI BAHOLASHNING YUTUQ VA KAMCHILIKLAR

Pardayev Sherzod Mamasharipovich

katta o'qituvchi

sherzodpardayev84@gmail.com

ANNOTATSIYA: Ushbu maqolada o'quvchilarning individual o'quv yutuqlarini baholashning zamonaviy texnologiyalari sifatida formativ va summativ baholashlar mohiyati to'g'risida so'z yuritiladi shuningdek, formativ va summativ baholashning asosiy farqlari bayon etilgan. O'quvchilarning o'quv natijalarini baholashning an'anaviy baholash tizimining afzalliklari hamda yutuqlari, shuningdek baholashga mezonli yondoshuvning amaliy ahamiyati haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: baho, baholash, o'quvchilarning o'quv natijalari, formativ baholash, summativ baholash, mezonli baholash.

Bugungi kunda ilm-fan, texnika sohalarining juda tez sur'atlarda jadallik bilan rivojlanishi barcha ta'lim muassasalarida ta'lim-tarbiya masalalariga yangicha yondoshishni talab qilmoqdaki, bu o'z navbatida, o'qituvchilar zimmasiga yanada yuksak vazifalar va mas'uliyatni yuklaydi. Bu borada ta'kidlashimiz mumkinki, bizning mamlakatimizda yangi ta'lim tizimi modernizasiya qilinib, jahon miqyosidagi ta'lim makoniga kirish arafasida. Bu ta'lim-tarbiya jarayonidagi sezilarli o'zgarishlar bilan bog'liqdir. Buning sababi shundaki, ta'lim paradigmasi o'zgargan, ta'lim mazmuni ham yangilangan, yangi yondashuvlar va yangi g'oyalar paydo bo'lgan. Kelajak avlodni jamiyat talablariga mos ravishda tarbiyalash va o'qitishda o'qituvchilarning pedagogik faoliyatining ilmiy-amaliy asoslarini o'zlashtirishi muhim masalalardan biri bo'lib qolmoqda. Raqamli manbalar oqimi kuchaygan davrda inson qobiliyati, iste'dodi, atrofmuhitdagi yaxshi munosabatlarni rivojlantirish, shaxsga yo'naltirilgan yondashuv orqali o'qitish ta'lim muassasalarining asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi. Ta'limning zamonaviy talabi

– ijodkor, zamonaviy bilimga ega raqobatbardosh va malakali insonni tarbiyalashdan iborat.

Mezonli baholash – bu ta’limning maqsadi va mazmuniga mos keladigan, o‘quvchilarning o‘quv-bilish malakalarini, o‘quv ko‘nikmalarini shakllantirishga hissa qo‘shadigan, aniq belgilangan, jamoa bilan ishlab chiqilgan, ta’lim jarayoni ishtirokchilariga oldindan ma’lum bo‘lgan muayyan mezonlar bilan bilim oluvchilarning o‘quv yutuqlarini taqqoslashga asoslangan jarayon. Ilgari maktabni boshqarish muhimligi ta’kidlangan bo‘lsa, bugungi kunda asosiy e’tibor maktab direktorlari ko‘magida o‘qitish jarayonida yetakchilik jarayoniga, baholash va yuqori malakali o‘qituvchilar va innovatorlarning ishlarini rivojlantirishga qaratilmoqda. Avvaldan biz sifatni nazorat qilganmiz, kelajakda ham biz uni ta’minlaymiz. Albatta, mavjud baholash tizimining afzalliklari ham bo‘lganki, aynan shuning uchun ham uzoq vaqt saqlanib kelingan. Bu afzalliklar: birinchidan, oddiyliqi, ikkinchidan, an’anaviylik, uchinchidan, hamma uchun tushunarli, to‘rtinchidan, hammabop, universal, beshinchidan, ta’siri kuchli. Mavjud baholash tizimining kamchiliklari: o‘quvchilar, ota-onalar va o‘qituvchilar uchun tushunarli bo‘lgan rejalashtirilgan ta’lim natijalariga erishish uchun baholashning aniq mezonlari mavjud emas; o‘qituvchi har bir o‘quvchining yagona mezonlarga erishishiga emas, balki butun sinfning o‘rtacha bilim darajasiga e’tibor qaratib, belgi qo‘yadi; mavjud baholash tizimi bilimlarni o‘zlashtirish jarayonini emas, balki bilimlarni o‘zlashtirish natijasini aks ettiradi; bilim oluvchilarga berilgan baholar o‘quv dasturining alohida bo‘limlari bo‘yicha bilim, ko‘nikma, malakalarning aniq elementlarini o‘zlashtirish haqida tasavvur bermaydi, bu esa har bir o‘quvchi uchun individual ta’lim trayektoriyasini aniqlashga imkon bermaydi; ta’lim jarayonida o‘quvchi va o‘qituvchi o‘rtasida operativ aloqa mavjud emas, bu esa o‘quvchilarning bilim olishga bo‘lgan yuqori motivatsiyasiga yordam bera olmaydi. An’anaviy baholash tizimi o‘quvchining darsga tayyorgarligini muntazam tekshirish va baho qo‘yish bilan tavsiflanadi. Shu bilan birga, barcha o‘quvchilar bilimni baholash bitta o‘qituvchining shaxsiy munosabati va bilimidan kelib chiqib amalga oshiriladi, baholash jarayoni to‘liq inson omiliga bog‘liq, zamonaviy talablarga mos keladigan individual yondashuv va aniq baholash

mezonlari mavjud emas. An'anaviy eski baholash tizimida ob'ektivlik eng katta muammolardan biri bo'lib kelgan. Bunga sabab, tizimning deyarli 90 foizi inson omiliga asoslangan edi. Ya'ni o'quvchi bilimiga beriladigan baho birgina o'qituvchining munosabatidan kelib chiqib belgilangan. Mezonli baholash tizimida esa inson omilini imkon darajada minimallashtirish ko'zda tutilgan.

Mezonli baholash vazifalari quyidagilardan iborat: darsning har bir qismida har bir o'quvchining tayyorgarlik darajasini aniqlash; o'quvchining rivojlanish yutug'ini nazorat qilish; o'quvchining o'quv jarayonidagi xato va kamchiliklarini aniqlash va tuzatishga imkon berish; turli ishlar davomida olingan bahoning adolatliligini ta'minlash; ta'lim dasturining samaradorligini tahlil qilish; o'quv jarayoni va bilimlarni o'zlashtirish to'g'risida o'quvchi, o'qituvchi va ota-onalar o'rtasida qayta bog'lanishni ta'minlash. Amaliy ahamiyati quyidagilar: faqat o'quvchilarning bajargan ishi baholanadi; bajarilgan ish oldindan belgilangan namuna (standart) bilan taqqoslanadi; o'quvchi o'z ishini baholashga imkon beradigan va ota-onalarga ma'lumot bera oladigan aniq baholash algoritmini biladi; mezonli baholash muayyan ta'limiy maqsad bo'yicha baholanadi. Shuningdek, mezonli baholash texnologiyasi o'quvchilarda ortiqcha xavotirlanishni yo'qotadi va o'qituvchini «hakam» rolikidan halos qiladi, bu esa o'quvchilarda o'z-o'zini baholash, o'z faoliyatiga baho berish va javobgarlikni rivojlantirishga yordam beradi, o'z kuchiga ishonchni mustahkamlaydi, o'quvchi muvaffaqiyotini baholashning obyektivligi oshadi. Mezonli baholash tizimi avvalgi baholashdan formativ va summativ baholash tizimining joriy etilishi bilan farq qiladi. Formativ baholash o'qitishni, usullarni va ushbu imkoniyatlarni amalga oshirish yo'llarini takomillashtirish imkoniyatlarini aniqlashga qaratilgan bo'lsa, jamlovchi baholash maqsadli baho qo'yish va sertifikatlash yoki o'qitishning oldinga siljishini qayd etishda o'quv natijalarini chiqarish uchun zarur.

Mezonli baholash asosida 4K usuli — ijodiy fikrlash, tanqidiy fikrlash, muloqot va kooperasiya (hamkorlik) yotadi. Tizim quyidagi tamoyillarga asoslangan:

a) reproduktiv daraja. Reproduktiv darajadagi topshiriqlar mazmuni o'quvchilarning, o'quv materialini qayta ishlamagan holda esda saqlab qolish

qobiliyatini aniqlab beruvchi qonunlar, xossalari, formulalar, tushunchalar va atamalarning mohiyatini o'rganish, eslab qolish va idrok etishga mo'ljallangan;

b) produktiv daraja. Topshiriqlar mazmuni mavzuni o'zlashtirishda fanning qonun va qonuniyatlari, xossalari va formulalarini qo'llash, berilgan topshiriqlarga mos usullarni tanlash, tahlil qilish, taqqoslash va qarama-qarshi qo'yish, bir qancha qonun va qonuniyatlardan foydalanishdan iborat. Shu bilan birga, umumlashtirish va xulosa qilish talab etiladi;

v) mulohaza yuritish. Intellektual darajadagi topshiriqlarning mazmuni o'zlashtirilgan bilim, ko'nikma va malakalarni notanish vaziyatlarda qo'llashni, qonun va qonuniyatlardan foydalangan holda tahlil, sintez, taqqoslash, umumlashtirishni talab qiladi.

An'anaviy baholashda o'quvchilar bilimi 5 balli tizimda baholanib, kunlik bahosi ko'proq choraklik bahosini chiqarishda asosiy rol o'ynaydi va uni unchalik ham xolis baholash deb hisoblab bo'lmaydi. Chunki, o'qituvchi o'quvchilarni 5 balli tizimda nisbiy baholab keladi. Yangi baholash tizimi esa mezonlarga asoslangan bo'lib, bunda o'quvchining aniq qaysi bilimi, qaysi ko'nikmasi asosida baholanishi oldindan ishlab chiqilgan. Shu asosida ularning bilimi, olgan bilimni amaliyotga qo'llashi, mulohaza, mushohada qilish ko'nikmalari ham baholanadi. Mazkur tizim amaldagi baholashdan mazmun va yondashuv jihatdan tubdan farq qiladi. Hozirda qo'llanilayotgan baholash tizimining afzalliklari bilan birgalikda kamchiliklari ham mavjud. Amaldagi baholash tizimi asosan o'quvchini yangi mavzuni qanchalar yaxshi o'zlashtirgani va ma'lumotlarni yodda saqlab qolinganligini baholovchi mezonlarga asoslangan. Taklif etilayotgan baholashdagi mezonlar o'quvchilarning egallagan bilimi natijasida hosil bo'lgan amaliy ko'nikmalarini baholaydi. Bunda o'quvchilarni uchta yo'nalishga: savodxonlik, kompetensiya va shaxsiy sifatlarga e'tibor qaratiladi. Amalda baholash o'qitish jarayoning so'nggi nuqtasi sanalgan bo'lsa, taklif etilayotgan tizimda baholash o'quv jarayonining kulminatsiyasi hisoblanib, baholash natijalariga ko'ra o'qituvchi keyingi o'quv maqsadlarini belgilaydi va faoliyatini korreksiyalaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 27 февралдаги «Педагогик таълим соҳасини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида» ги ПҚ 4623-сон Қарори
2. Pardayev Sherzod Mamasharipovich. (2023). O‘QUVCHILARNING INDIVIDUAL O‘QUV NATIJALARINI BAHOLASHGA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR. *QO‘QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 9(9), 193–196. <https://doi.org/10.54613/ku.v9i9.870>
3. Pardayev, S. M. (2023). POSSIBILITIES OF USING DIGITAL PLATFORMS FOR ASSESSING INDIVIDUAL EDUCATIONAL ACHIEVEMENTS OF STUDENTS. *Journal of Advanced Scientific Research (ISSN: 0976-9595)*, 3(10).
4. Mamasharipovich, P. S. (2023). O ‘QUVCHILARNING INDIVIDUAL BILIMLARINI BAHOLASHNING HOZIRGI ZAMONDAGI O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI. *Лучшие интеллектуальные исследования*, 10(6), 14-18.
5. Pardayev, S. M. (2023). FORMATIVE ASSESSMENT AS A TOOL FOR MONITORING STUDENTS'INDIVIDUAL LEARNING ACHIEVEMENTS AT SCHOOL. *Thematics Journal of Education*, 8(Q1).
6. Пардаев, Ш. (2023). Роль информационных технологий в формировании методических навыков студентов. *Информатика и инженерные технологии*, 1(1), 215-217.
7. Pardayev, S. (2023). USE OF PEDAGOGICAL, INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN EFFECTIVE ORGANIZATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS. *Журнал иностранных языков и лингвистики*, 6(2).
8. Pardayev, S. M. (2023). PORTFOLIO AS A FORM OF ASSESSMENT OF STUDENTS'INDIVIDUAL LEARNING ACHIEVEMENTS. *European Journal of Research volume*, 8(7), 31-41.
9. Pardayev Sh. M. (2024) “O‘quvchilarning o‘quv yutuqlarini baholashda Google Forms ning imkoniyatlaridan foydalanish.” Ajiniyoz nomidagi Nukus Davlat pedagogika institutining «Fan va jamiyat» jurnali 2024 yil №2 2 son 2 серия aprel 45-47 betlar